

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

BEŞİNCİ BÖLMƏ

Şevli və Şenqelaya Azərbaycanla qarşı işi üzrə

(Ərizələr No: 42730/11)

QƏRAR

STRASBURQ

05 noyabr 2020-ci il

Şeveli və Şenqelaya Azərbaycanca qarşı işi üzrə

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (Beşinci Bölmə)

Sədr Martins Mits,

Hakimlər, Lətif Hüseynov,

Mattias Guyomar

Və *Bölmə Katibinin Müavini* v.m.i.e. Anne-Marie Dougindən ibarət tərkibdə Palatada işə baxaraq, 06 oktyabr 2020-ci il tarixində qapalı müşavirə keçirərək,

11 iyul 2011-ci il tarixində iki Gürcüstan vətəndaşı Vepxiva Şeveli və Yekaterina Şenqelaya (“ərizəçilər”) tərəfindən Azərbaycana qarşı İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Konvensiyanın (“Konvensiya”) 34-cü maddəsinə əsasən Məhkəməyə verilən ərizəni;

Konvensiyanın 9-cu maddəsi və Konvensiyanın 7 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsi ilə bağlı şikayətlər haqqında Azərbaycan Hökumətinə (“Hökumət”) verilmiş bildirişi və ərizənin qalan hissəsinin qəbul ediləbilməzliyini elan etmək barədə qərarı;

Ərizəçilərin şikayətləri ilə bağlı (Konvensiyanın 36§1 maddəsi və Məhkəmə Qaydalarının 44§1 qaydası) Gürcüstan Hökumətinə ərizəçilərin faydalanmadıqları prosesə müdaxilə etmək hüquqları haqqında bildiriş vermək barədə qərarı;

Tərəflərin müşahidələrini nəzərə alaraq,

Həmin tarixdə qəbul olunan aşağıdakı qərarı elan edir:

GİRİŞ

1. Müvafiq olaraq Konvensiyanın 9-cu maddəsi və Konvensiyanın 7 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə istinad edərək, ərizəçilər şikayət edir ki, daxili orqanlar onların din azadlığına qanunsuz müdaxilə etmiş və onları cavabdeh Dövlətin ərazisindən özbaşına deportasiya etmişlər.

FAKTLAR

2. Ərizəçilər müvafiq olaraq 1971 və 1970-ci ildə Gürcüstanda anadan olmuş və burada yaşayırlar. Onlar müvafiq olaraq Birləşmiş Krallıq, Kanada və

Gürcüstanda fəaliyyət göstərən hüquqşünaslar R.Cook, A.Carbonneau və J.Wise tərəfindən təmsil olunmuşlar.

3. Hökumət onun nümayəndəsi Cənab Ç.Əsgərov tərəfindən təmsil olunmuşdur.
4. Tərəflər tərəfindən təqdim olunan işin halları aşağıdakı kimi yekunlaşdırıla bilər.
5. Ərizəçilər Yehovanın Şahidləri dini icmasının üzvləridir.
6. Ərizəçilər 18 dekabr 2010-cu il tarixində Gəncədə özəl mənzildə Yehovanın Şahidlərinin dini yığıncağında iştirak edərkən polis reydi zamanı həbs edilmişlər. Onlar Nizami Rayon Polis İdarəsinə aparılmış, orada onlara qarşı İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 300.0.4-cü maddəsinə əsasən əcnəbilərin din azadlığı qanunvericiliyini pozması üzrə inzibati xəta haqqında iki ayrı protokol tərtib olunmuşdur.
7. Həmin gün Nizami Rayon Məhkəməsi ayrı-ayrı qərarlarla ərizəçiləri İXM-in 300.0.4-cü maddəsinə əsasən günahkar hesab etmiş və onların deportasiya olunmasını qərara almışdır. Xüsusilə də, məhkəmə hesab etmişdir ki, ərizəçilər özəl mülkdə Yehovanın Şahidlərinin qeydiyyatına alınmamış icmasının yerli üzvləri tərəfindən qanunsuz şəkildə keçirilən dini yığıncaqda məmnuniyyətlə iştirak etmişdir. Bundan əlavə, ərizəçilər dini müzakirəyə cəlb olunduqlarını qəbul etmişlər. Buna görə də, onların sözügedən yığıncaqda iştirak məqsədi dini təbliğat aparmaq olmuşdur.
8. Ərizəçilər 20 dekabr 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikasının ərazisindən deportasiya olunmuşlar və onlar dəqiq göstərilməyən tarixdə birinci instansiya məhkəməsinin qərarından apelyasiya şikayəti vermişlər. Ərizəçilər təqdimatları zamanı qəbul etmişlər ki, onlar dini yığıncaqda iştirak etmişlər, lakin iddia edirlər ki, yığıncaqda hər hansı qanunsuz fəaliyyət olmamışdır. Onlar, eyni zamanda, şikayət edirlər ki, onların özbaşına deportasiyası Konvensiyanın 7 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə ziddir.
9. 08 aprel 2011-ci il tarixində Gəncə Apelyasiya Məhkəməsi ayrı-ayrı qərarlarla ərizəçilərin apelyasiya şikayətlərini rədd etmişdir. Birinci instansiya məhkəməsinin tapıntılarını təsdiq edən apelyasiya məhkəməsi bundan əlavə müəyyən etmişdir ki, həm 18 dekabr 2010-cu il tarixində keçirilən dini yığıncaq, həm də ərizəçilərin bu yığıncaqda iştirakı qanunsuzdur. Buna səbəb Yehovanın Şahidlərinin Gəncə icmasının qeydiyyatına alınmaması və ərizəçilərin Yehovanın Şahidlərinin Bakı filialının üzvləri olmamasıdır. Buna görə də, səlahiyyətli orqanlar daxili

qanunvericilik və Konvensiyanın 9§2 maddəsində göstərilən məhdudiyyətlər çərçivəsində hərəkət etmişlər və onların hərəkəti ictimai asayişin maraqları naminə, ictimai qaydanın və başqalarının hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün demokratik cəmiyyətdə zəruri olmuşdur. Qərardan əlavə apelyasiya şikayəti verilməmişdir.

10. Eyni zamanda, 18 yanvar 2011-ci il tarixində ərizəçilər Binəqədi Rayon Məhkəməsində Miqrasiya Xidməti, Daxili İşlər Nazirliyi və Nizami Rayon Polis İdarəsinə qarşı mülki iddia qaldırmış və məhkəmədən onların deportasiyası ilə bağlı qərarı ləğv etməyi və bunu qanunsuz bəyan etməyi xahiş etmişlər.
11. 26 yanvar 2011-ci il tarixində Binəqədi Rayon Məhkəməsi qərara almışdır ki, ərizəçilərin iddiası onun səlahiyyətlərinə daxil deyil və işi 1 saylı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinə göndərmişdir.
12. 20 iyul 2012-ci il tarixində 1 saylı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi iddianı rədd etmişdir. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, səlahiyyətli orqanlar müvafiq daxili qanunvericiliyə, xüsusilə də, əcnəbilərin hər hansı dini təbliğat aparmalarını aydın şəkildə qadağan edən Dini etiqad azadlığı haqqında Qanuna uyğun hərəkət etmişlər. İş materiallarında mövcud olan ərizəçilərin pasportlarına istinad edərək məhkəmə həmçinin müəyyən etmişdir ki, onlar cavabdeh Dövlətin ərazisinə 20 noyabr 2010-cu il tarixində daxil olmuş və 20 dekabr 2010-cu il tarixində isə deportasiya olunmuşlar.
13. 21 noyabr 2012-ci il və 04 aprel 2013-cü il tarixlərində Bakı Apelyasiya Məhkəməsi və Ali Məhkəmə birinci instansiya məhkəməsinin hökmünü qüvvədə saxlamışdır.

MÜVAFIQ HÜQUQİ ÇƏRÇIVƏ

A. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası

14. Həmin vaxt Konstitusiyanın müvafiq müddəaları aşağıdakı kimi olmuşdur:

Maddə 48. Vicdan azadlığı

“I. Hər kəsin vicdan azadlığı vardır.

II. Hər kəsin dinə münasibətini müstəqil müəyyənləşdirmək, hər hansı dinə təkbəşinə və ya başqaları ilə birlikdə etiqad etmək, yaxud heç bir dinə etiqad etməmək, dinə münasibəti ilə bağlı əqidəsini ifadə etmək və yaymaq hüququ vardır...

III. Dini mərasimlərin yerinə yetirilməsi, ictimai qaydanı pozmursa və ya ictimai əxlaqa zidd deyildirsə, sərbəstdir.

IV. Dini etiqad və əqidə hüquq pozuntusuna bəraət qazandırmır...”

B. 10 avqust 1992-ci il tarixli Dini etiqad azadlığı haqqında Qanun

15. Həmin vaxt qüvvədə olan Etiqad azadlığı haqqında Qanunun 1-ci maddəsi əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər tərəfindən dini təbliğatın aparılmasını qadağan edir. 21-ci maddədə göstərilmişdir ki, 1-ci maddənin tələbləri nəzərə alınmaqla ibadətlər, dini ayinlər və mərasimlər ibadətgahlarda və onlara məxsus ərazidə, ziyarətgahlarda, qəbristanlıqlarda, dini qurumların idarələrində, vətəndaşların mənzillərində və evlərində maneəsiz keçirilir.

C. İnzibati Xətalər Məcəlləsi

16. Həmin vaxt İXM-nin müvafiq müddəaları aşağıdakı kimi olmuşdur:

Maddə 300. Dini etiqad azadlığı haqqında qanunvericiliyin pozulması

“300.0. Dini etiqad azadlığı haqqında qanunvericiliyin pozulmasına, yəni:

...

300.0.4. əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər tərəfindən dini təbliğatın aparılmasına görə - inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş ədəbiyyat nümunələri, mal və məlumatlar və materiallar müsadirə edilməklə vətəndaşlar iki yüz manatdan dörd yüz manatadək miqdarda cərimə edilməklə Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarılır.”

Maddə 432. Qərardan şikayət və ya protest vermə müddətləri

“432.1. Qərarın təqdim edildiyi və ya verildiyi vaxtdan 10 gün müddətində inzibati xəta haqqında iş üzrə qərardan şikayət verilə bilər.

...”

Maddə 439. İnzibati xətalər haqqında işlər üzrə qərarın, şikayət və ya protest üzrə qəbul edilmiş qərarın qanuni qüvvəyə minməsi

“439.0. İnzibati xəta haqqında iş üzrə qərar, habelə şikayət və ya protest üzrə qəbul edilmiş qərar aşağıdakı hallarda qanuni qüvvəyə minir:

439.0.1. əgər bu qərar barədə şikayət və ya protest verilməmişdirsə, inzibati xəta haqqında iş üzrə qəbul edilmiş qəbul edilmiş qərardan şikayət verilməsi müddəti keçdikdə.

...”

QANUNVERİCİLİK

I. KONVENSIYANIN 9-CU MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZULMASI

17. Ərizəçilər şikayət edərək bildirirlər ki, səlahiyyətli orqanların onların ibadət azadlığına və təlimlərinə qanunsuz müdaxiləsi onların din azadlığı hüquqlarının pozulmasını təşkil etmişdir. Konvensiyanın 9-cu maddəsində göstərilmişdir:

“1. Hər kəsin fikir, vicdan və din azadlığı hüququ vardır; bu hüquqa öz dinini və ya əqidəsini dəyişmək azadlığı, öz dininə və ya əqidəsinə həm təkbaşına, həm də başqaları ilə birlikdə etiqad etmək və açıq yaxud şəxsi qaydada ibadəti, təlimləri, dini və mərasim ayinlərini yerinə yetirmək azadlığı daxildir.

2. Öz dininə və baxışlarına etiqad etmək azadlığı yalnız ictimai asayiş maraqları naminə, ictimai qaydanı, sağlamlığı yaxud mənəviyyatı qorumaq üçün və yadigər şəxslərin hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan məhdudiyətlərə məruz qala bilər.”

A. Şikayətin qəbul ediləbilənliyi

18. Məhkəmə qeyd edir ki, bu şikayətlər Konvensiyanın 35§3 (a) maddəsinin məzmunu daxilində açıq-aydın əsassız deyil. Bundan əlavə məhkəmə qeyd edir ki, onlar hər hansı digər əsaslar üzrə qəbul edilməz deyil. Buna görə də, onlar qəbul edilən kimi elan olunmalıdır.

B. Mahiyyət

1. Tərəflərin təqdimatları

19. Ərizəçilər təsdiq edirlər ki, onlar əvvəllər cavabdeh Dövlətin müxtəlif məkanlarında bir neçə dəfə keçirilən tədbirlərdən fərqli olmayan dinc dini yığıncaqda iştirak etmişlər. Avropa Şurasının üzv Dövlətlərində və dünyanın hər yerində ibadət üçün belə yığıncaqlarda iştirak etmək Yehovanın Şahidlərinin məşhur adətidir. Daxili qanunvericiliyə uyğun olaraq belə yığıncaq keçirməklə onlar qabaqcadan bilmirdilər ki, onların dini ibadət üçün toplaşmaq və özəl evdə təlim keçmək hüquqları naməlum səbəbdən dayandırılı bilər.

20. Ərizəçilər bundan əlavə iddia edirlər ki, onların cəlb olunduqları dini azadlığın dinc tətbiqi, yəni özəl mülkdə keçirilən dini müzakirədə öz şəxsi fikirlərini başqaları ilə paylaşmaları sözün ümumilikdə qəbul edilmiş mənasında “təbliğət” hesab oluna bilməz və Konvensiyaya əsasən qadağan olunmamışdır. Bundan əlavə, İXM-nin 300.0.4.-cü maddəsində göstərilən “təbliğət” termini əcnəbini hətta yeni mədəniyyətin dini aspektlərini başqa bir şəxsə təqdim etdikdə belə cəzalandırmağı ifadə edir və bu müddəanın geniş tətbiqi nə qədər zərərsiz olsa da, dini olduqda və əcnəbi tərəfindən icra edildikdə, hər hansı fəaliyyəti qadağan edir və bu hər hansı demokratik

cəmiyyətdə hüququn qanuni məqsədi ola bilməz. Bununla yanaşı, Hökumət ərizəçilərin dini ibadətlərinə müdaxilənin ictimai asayışı, qaydanı və başqalarının əsas hüquq və azadlıqlarını qorumaq üçün lazımi olduğunu təsdiq etmişdir, lakin bu təsdiqetmə ərizəçilərin davranışı və bu məqsədlər arasındakı hər hansı əlaqəyə istinad edərək əsaslandırılmamışdır. Buna görə də, müdaxilə qanunla nəzərdə tutulmuş hesab edilə bilməz və 9§2-ci maddənin məzmunu çərçivəsində lazımi olmamışdır.

21. Hökumət qəbul edir ki, Konvensiyanın 9-cu maddəsinə əsasən ərizəçilərin hüquqlarına müdaxilə olunmuşdur, lakin iddia edir ki, bu qanunla, yəni İXM-nin 300.0.4.-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuşdur. Qanun ərizəçilərə əlçatan olmuşdur və onlar öz hərəkətlərinin nəticələrini münasib qaydada qabaqcadan bilə bilərdilər. Hökumətin fikrincə, “dini təbliğat” termini kifayət qədər aydındır və nə ərizəçilərin nə də sözügedən yığıncaqdakı digər iştirakçıların kiminsə yığıncağa sədrlik etdiyinə dair təkid etməmələri faktını nəzərə alaraq, dini yığıncaqda digər iştirakçılarla iddia edilən fikir paylaşımı zamanı onların hərəkətləri bu tərifin əhatə dairəsinə düşür. Buna görə də, səlahiyyətli orqanlara ərizəçilərin əcnəbi kimi dini təbliğat tipli davranışlarının qarşısını almaq səlahiyyəti verilmişdir və bu ölkə əhalisi arasında öz fikirlərini yaymaq üçün regionda çoxsaylı radikal dini hərəkət fəallığının cəhdlərini məhdudlaşdırmaq və həm daxili qanunvericilik, həm də Konvensiyanın tələblərinə uyğun olaraq ictimai qaydanı qorumaq üçün ümumi siyasətin bir hissəsidir. Nəticədə müdaxilə Konvensiyanın 9-cu maddəsinin məqsədləri üçün demokratik cəmiyyətdə lazımi hesab olunmalıdır.

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

(a) Müdaxilənin olub-olmaması ilə bağlı

22. Məhkəmə təkrar bildirir ki, 9-cu maddədə göstəriləni kimi fikir, vicdan və din azadlığı Konvensiyanın məzmunu çərçivəsində “demokratik cəmiyyət”in əsaslarından biridir. Bu azadlıq, özünün dini ölçüsündə, möminlərin şəxsiyyətini və onların həyat anlayışını formalaşdıran ən vacib elementlərdən biridir, lakin bu eyni zamanda ateistlər, aqnostiklər, skeptiklər və bitərəflər üçün də qiymətli varlıqdır. Əsrlərdir böyük itkiylə qazanılmış demokratik cəmiyyətdən ayrılmayan plüralizm bundan asılıdır. Bununla yanaşı, bu azadlıq dini inanclara sahib olmaq və ya olmamaq və dinə əməl etmək və ya etməmək azadlığını ehtiva edir (bax, digər orqanlar arasında, Kokkinakis Yunanıstana qarşı, 25 may 1993-cü il, §31, Seriya A

no. 260-A; *Buscarini və digərləri San Marinoya qarşı* [GC], no. 24645/94, §34, AİHM 1999-I; *S.A.S. Fransaya qarşı* [GC], no. 43835/11, §124, AİHM 2014 (ixtisarlar); və *İzzəttin Doğan və digərləri Türkiyəyə qarşı* [GC], no. 62649/10, §103, 26 aprel 2016-cı il).

23. Dini azadlıq əsas olaraq şəxsi fikir və vicdan məsələsidir. Hər hansı dini inanca sahib olmaq və dini və ya etiqadını dəyişməklə bağlı 9-cu maddənin birinci abzasında göstərilən hüququn bu aspekti mütləq və qeyd-şərtsizdir. Lakin, bundan əlavə, 9§1-ci maddədə göstəriləni kimi din azadlığı həmçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə etiqadını nümayiş etdirmək, eyni zamanda başqaları ilə birlikdə icmada və ictimaiyyət arasında ibadət etmək azadlığını da əhatə edir. Dini etiqadın nümayiş etdirilməsinin ibadət, təlim, əməl etmə və müşahidə kimi müxtəlif formaları ola bilər. Sözlər və əməllər üzrə şahidlik etmək dini inancların mövcudluğu ilə bağlıdır (bax, *Kokkinakis*, yuxarıda istinad edilmişdir, §31 və *Leyla Şahin Türkiyəyə qarşı* [GC], no.44774/98, §105, AİHM 2005-XI). Bir şəxs tərəfindən onun dini etiqadının nümayiş etdirilməsi başqalarına da təsir edə biləcəyi üçün Konvensiyanı tərtib edənlər din azadlığının bu aspektini 9§2-ci maddədə göstərilən qaydada müəyyən etmişlər. Bu ikinci abzasda göstərilir ki, şəxsin dinini və ya etiqadını nümayiş etdirmək azadlığı üzərinə qoyulan hər hansı məhdudiyyət qanunla nəzərdə tutulmalıdır və burada göstərilən qanuni məqsədlərin biri və ya bir neçəsi üçün demokratik cəmiyyətdə lazımi hesab olunmalıdır (bax *Eweida və digərləri Birləşmiş Krallığa qarşı*, nos. 48420/10 və digər 3-ü, §80, AİHM 2013 (ixtisarlar)).
24. Hazırkı işin hallarına gəldikdə isə Məhkəmə qeyd edir ki, tərəflərə görə 18 dekabr 2010-cu il tarixində ərizəçilərin dini təbliğat aparmaları ilə bağlı xəyata görə günahkar hesab olunmaları hesabına onların din azadlığı hüququna müdaxilənin olması qeyd-şərtsizdir. Məhkəmə də eyni fikirdədir.

(b) Müdaxilənin əsaslandırılıb əsaslandırılmaması ilə bağlı

25. Belə müdaxilə 9-cu maddənin ikinci abzasında göstərilən meyara cavab verə bilmədikdə Konvensiyanı pozur. Məhkəmə, buna görə də, müdaxilənin “qanunla nəzərdə tutulan” olub-olmadığını, bu abzasda qeyd olunan qanuni məqsədlərin birinə və ya bir neçəsinə xidmət edib etmədiyini və həmin məqsəd və ya məqsədlərə nail olmaq üçün “demokratik cəmiyyətdə lazımi” olub-olmadığını müəyyənləşdirməlidir.
26. Məhkəmə təkrarən bildirir ki, “qanunla nəzərdə tutulmuş” ifadəsi ilk öncə tələb edir ki, mübahisəli tədbirin daxili qanunvericilikdə müəyyən əsası

olmalıdır. İkincisi, o, sözügedən qanunun mahiyyətinə istinad edir ki, bu qanun əlaqədar şəxslər üçün əlçatan olmalı və bundan əlavə, həmin şəxslər onun nəticələrini və qanunun aliliyinə uyğunluğunu qabaqcadan bilməlidir (bax, *mutatis mutandis, Fernandez Martinez İspaniyaya qarşı* [GC], no.56030/07, §117, AİHM 2014 (istisnalar)).

- 27.Məhkəmə bundan əlavə təkrar edir ki, “qabaqcadan bilməyin mümkünlüyü” tələbi fərd müvafiq müddəanın mətni və ehtiyac yaranarsa, məhkəmələrin şərh vasitəsilə hansı hərəkətlərin və ya hərəkətsizliyin məsuliyyətə səbəb olacağını bildikdə təmin olunur (bax *Güler və Uğur Türkiyəyə qarşı*, nos. 31706/10 və 33088/10, §50, 2 dekabr 2014-cü il).
- 28.Məhkəmə həmçinin təkrar edir ki, daxili orqanların, xüsusilə də məhkəmələrin şərhlərini əvəz etmək onun işi deyil, çünki bunu əsasən sonuncular şərh edir və daxili qanunvericiliyi tətbiq edir (bax, *Kruslin Fransaya qarşı*, 24 aprel 1990-cı il, §29, seriya A no. 176 A, və *İslam-İttihad Assosiasiyası və digərləri Azərbaycana qarşı*, no.5548/05, §49, 13 noyabr 2014-cü il).
- 29.Məhkəmə qeyd edir ki, hazırki işdə Hökumət ərizəçilərin hüququna müdaxilə üçün hüquqi əsas kimi İXM-nin 300.0.4.-cü maddəsinə (yuxarıda 21-ci abzası bax) istinad edir. Öz növbəsində, ərizəçilər iddia edir ki, 300.0.4.-cü maddədə qeyd edilən “dini təbliğat” kifayət qədər formalaşdırılmamışdır və buna görə də bu maddənin tətbiqini qabaqcadan bilmək mümkün deyil.
- 30.Bu baxımdan, Məhkəmə qeyd edir ki, Dini etiqad azadlığı haqqında Qanunun 21-ci maddəsində insanların vətəndaşların evlərində və mənzillərində dini ibadətə maneəsiz keçirilməsinin göstərilməsinə baxmayaraq, bu müddəa həmin qanunun 1-ci maddəsinin tələblərini nəzərə almalıdır, müvafiq zamanda bu əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin “dini təbliğat” aparmasını qadağan etmişdir (yuxarıda 15-ci abzası bax).
- 31.Lakin nə Dini etiqad azadlığı haqqında qanun, nə də İXM-də “dini təbliğat”ın nə ifadə etdiyi ilə bağlı hər hansı tərif yoxdur. Başqa sözlə, yuxarıda qeyd olunan müddəalara əsasən “dini təbliğat”ın xüsusi olaraq nə ifadə etdiyi və ya etmədiyini müəyyən etmək mümkün deyil.
- 32.Bundan əlavə, yerli məhkəmələr ərizəçilərin belə fəaliyyətlərə cəlb olunmasını nümayiş etdirmək üçün “dini təbliğat”ı hüquqi qiymətləndirməmiş və ya onun tərifini verməmişdir (yuxarıda 7 və 9-cu abzaslara bax). Onların qərarlarının əsaslandırılmasından aydındır ki,

ərizəçilər sadəcə dini yığıncaqda iştiraklarına görə günahkar hesab edilmişlər.

- 33.Yerli məhkəmələrin Yehovanın Şahidlərinin Gəncə icmasının qeydiyyatata alınmaması və ərizəçilərin Yehovanın Şahidlərinin Bakıdakı filialının üzvü olmaması faktlarına istinad etməsi üçün aydın hüquqi əsas yoxdur. Onlar özəl mülklərdə dini yığıncaqların qeydiyyatatsız keçirilə bilməyəcəyi və bütün iştirakçıların qeydiyyatata alınmış icmanın üzvləri olması tələbini göstərən yerli qanunvericiliyin hər hansı müddəasına istinad etməmişlər.
- 34.Bu baxımdan Məhkəmə təkrar etməyi lazımı hesab etmişdir ki, Dövlətlər dini məzhəbin Konvensiyanın 9 və 11-ci maddəsinə uyğun qaydada qeydiyyatdan keçirilməsi tələbini qoyarkən, bu, qeydiyyatdan keçməyən dini məzhəbin fərdi üzvlərinə ibadət etməyə görə sanksiya tətbiq etmək ilə nəticələnir və ya əks halda, dini etiqadlarını Konvensiyaya uyğun nümayiş etdirməli olurlar. Əksini qəbul etmək Dövlətdə rəsmi şəkildə qeydiyyatata alınmayan azlıqların dini etiqadlarının təcrid olunmasına gətirib çıxaracaq və nəticədə, bu, Dövlətin şəxsin nəyə inanmalı olduğunu diktə edə biləcəyini qəbul etmək ilə nəticələnək (Masaev Moldovaya qarşı, no. 6303/05, §26, 12 may 2009-cu il).
- 35.Müvafiq olaraq, Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçilərin ittihamı, eyni zamanda yuxarıda qeyd edilənlər üzrə aydın hüquqi əsasın olmaması, “dini təbliğat” terminin hər hansı tərifinin olmaması ərizəçilərin fəaliyyətlərinin nəticələrini qabaqcadan bilmələrini qeyri-mümkün etmişdir.
- 36.Yuxarıdakı mülahizələr Məhkəmənin nəticəyə gəlməsinə kifayət edir. Məhkəmə belə nəticəyə gəlir ki, daxili qanunvericiliyin qabaqcadan bilməyin mümkünlüyü şərti təmin olunmamışdır və buna görə də müdaxilə qanunla nəzərdə tutulmamışdır.
- 37.Bu nəticəyə gəlməklə Məhkəmə 9§2 maddəsinin digər tələblərinin (“qanuni məqsəd” və “müdaxiləyə ehtiyac” baxımından) uyğunluğunu təmin etməyə ehtiyac duymur.
- 38.Müvafiq olaraq, Konvensiyanın 9-cu maddəsi pozulmuşdur.

II. KONVENSIYANIN 7 SAYLI PROTOKOLUNUN 1-Cİ MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZULMASI

- 39.Ərizəçilər şikayət edirlər ki, səlahiyyətli orqanlar ictimai qayda maraqlarının və ya milli təhlükəsizlik mülahizələrinin olmaması nəzərə

alınmaqla, onların deportasiyasını əsaslı şəkildə əsaslandırma bilməmişlər. Konvensiyanın 7 sayılı protokolunun 1-ci maddəsi aşağıdakı kimidir:

“1. Qanuni əsaslarla dövlətin ərazisində yaşayan əcnəbi, qanuna müvafiq qəbul edilmiş qərarların icrası istisna olmaqla, oradan çıxarıla bilməz və onun aşağıdakı imkanları olmalıdır:

- a) özünün çıxarılmasına qarşı arqumentlər təqdim etmək;
- b) öz işinə yenidən baxılmasını tələb etmək və;
- c) bu məqsədlərə görə səlahiyyətli orqan qarşısında və ya belə orqanın təyin etdiyi şəxs yaxud şəxslər qarşısında təmsil olunmaq.

2. Çıxarılma ictimai qaydanın maraqları üçün zəruri olduqda və ya milli təhlükəsizlik mülahizələri ilə şərtləndirildikdə, əcnəbi bu maddənin 1-ci bəndinin a, b və c yarımbəndlərində sadalanan hüquqlarına əməl edilməmişdən əvvəl çıxarıla bilər.”

A. Şikayətin qəbul ediləbilənliyi

40. Məhkəmə qeyd edir ki, bu şikayətlər Konvensiyanın 35§3 (a) maddəsinin məzmunu daxilində açıq-aydın əsassız deyil. Bundan əlavə məhkəmə qeyd edir ki, onlar hər hansı digər əsaslar üzrə qəbul edilməz deyil. Buna görə də, onlar qəbul edilən kimi elan olunmalıdır.

B. Mahiyyət

1. Tərəflərin təqdimatları

41. Ərizəçilər təsdiq edirlər ki, onlar özəl evdə dinc yığıncaqda iştirak etmişlər və onların qovulmasının məqsədi öz Konvensiya hüquqlarından dinc formada istifadə etdiklərinə görə onları cəzalandırmaq olmuşdur, cavabdeh Dövlət ictimai qaydanı qorumaq zərurətinin olduğunu təsdiq edə bilməmişdir. Bundan əlavə, onlar dayandırılmış müraciət olmadıqda ölkədən xaric edilərək qovulmuşlar və Hökumət belə müdaxiləni əsaslandırmaq üçün əsaslı səbəblər təqdim edə bilməmişdir.

42. Hökumət ərizəçilərin Konvensiyanın 9-cu maddəsinə əsasən verdikləri şikayətə cavab olaraq təqdim etdiyi arqumentlərini təkrarlamış və ərizəçilərin ictimai qaydanı qorumaq məqsədilə ölkədən xaric edildiklərini təsdiqləmişdir.

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

43. Məhkəmə vurğulayır ki, “qovulma” daxili qanunvericilikdə göstərilmiş hər hansı tərifdən asılı olmayan müstəqil məfhumdur. Extradisiya istisna olunmaqla, qanuni əsaslarla dövlətin ərazisində yaşayan əcnəbinin ölkədən çıxmasını məcbur edən hər hansı tədbir 7 sayılı protokolun 1-ci maddəsinin məqsədləri üzrə “qovulma”ni təşkil edir (bax, *Bolat Rusiyaya qarşı*,

no.14139/03, §78, AİHM 2006-XI (ixtisarlar)). Məhkəmə təkrar bildirir ki, Razılığa gələn Yüksək Tərəflərin öz ərazilərində olan əcnəbinin qovulub qovulmamasına qərar vermək üçün ixtiyari səlahiyyəti var, lakin bu səlahiyyət əlaqədar şəxsin Konvensiyaya əsasən hüquqlarını pozan qaydada tətbiq olunmamalıdır (bax, *Nolan və K. Rusiyaya qarşı*, no.2512/04, §114, 12 fevral 2009-cu il). Bundan əlavə, Məhkəmə təkrar bildirir ki, qanuni əsaslarla 7 sayılı Protokolu ratifikasiya edən Dövlətin ərazisində yaşayan əcnəbilər ölkədən qovulduqda, onlar həmin Protokolun 1-ci maddəsində göstərilən xüsusi zəmanətlərdən faydalanırlar (bax, *Kaya Ruminliyaya qarşı*, no.33970/05, §§ 51 və 52, 12 oktyabr 2006-cı il və *C.G. və digərləri Bolqarıstana qarşı*, no. 1365/07, §70, 24 aprel 2008-ci il).

44. Hazırki işdə işin materiallarında olan sənədlərdən aydındır ki, ərizəçilər qısa müddətə qalmaq məqsədilə 20 noyabr 2010-cu il tarixində Azərbaycan ərazisinə qəbul edilmiş və Nizami Rayon Məhkəməsinin qərarı ilə 20 dekabr 2010-cu il tarixində deportasiya olunmuşdur (yuxarıda 12-ci abzası bax).
45. Məhkəmə qeyd edir ki, 7 sayılı Protokolun 1-ci maddəsində istinad edilən şəxslərə verilən əsas zəmanət ondan ibarətdir ki, onlar “qanuni qüvvəyə minmiş qərarın icrası” istisna olmaqla qovula bilməz (bax, *Bolat*, yuxarıda istinad edilmişdir, §81).
46. Məhkəmə müşahidə edir ki, Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən inzibati icraat zamanı verilən məhkəmə qərarı ali məhkəməyə şikayət verilmədikdə, tərəflərdən birinə təqdim olunduğu vaxtdan 10 gün sonra qanuni qüvvəyə minir (yuxarıda 16-cı abzası bax). Lakin hazırki işdə 18 dekabr 2010-cu il tarixli Nizami Rayon Məhkəməsinin qərarları ilə ərizəçilərin qovulması 20 dekabr 2010-cu il tarixində, yəni müvafiq qərarların məhkəmə iclasında verilməsindən sadəcə iki gün sonra icra edilmişdir. Həmin qərarlarda dərhal qüvvəyə minmə ilə bağlı hər hansı müddəa yoxdur və qovulma zamanı həmin qərarlar qanuni qüvvəyə minməmişdir. Hökumət qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı olmadan bir şəxsin qovulmasına icazə verən hər hansı hüquqi müddəa təqdim etməmişdir. Nəticədə, “qanuni qüvvəyə minmiş qərar” mövcud olmamışdır və bu 7 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinə uyğun olaraq *sine qua non* vəziyyətidir, beləliklə qovulma 7 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin birinci abzasının yuxarıda qeyd edilmiş tələbinə uyğun olmamışdır (müqayisə et, *Bolat*, yuxarıda istinad edilmişdir, §82).
47. Buna görə də, 7 sayılı protokolun 1-ci maddəsi pozulmuşdur.

III. KONVENSIYANIN 41-Cİ MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

48. Konvensiyanın 41-ci maddəsi aşağıdakıları təmin edir:

“Əgər Məhkəmə Konvensiyanın və ona dair Protokolların müddələrinin pozulduğunu, lakin Razılığa gələn Yüksək Tərəfin daxili hüququnun yalnız bu pozuntunun nəticələrinin qismən aradan qaldırılmasına imkan verdiyini müəyyən edirsə, Məhkəmə zəruri halda, zərərçəkən tərəfə əvəzin ədalətli ödənilməsini təyin edir.”

A. Zıyan

49. Ərizəçilərin hər biri qeyri-maddi zərər ilə bağlı 8000 avro (AVRO) iddia etmişlər.

50. Hökumət iddia edir ki, iddia edilən məbləğlər həddindən artıqdır və təsdiq etmişlər ki, istənilən halda zorakılıq tapıntısı kifayət qədər ədalətli şəkildə təzmin ediləcək.

51. Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçilər sadəcə zorakılıq tapıntılarına görə təzmin edilə bilməyəcək qeyri-maddi zərərdən əziyyət çəkmişlər və buna görə də, təzminat verilməlidir. Konvensiyanın 41-ci maddəsinin tələbi ilə ədalətli əsaslarla qiymətləndirməni edərək Məhkəmə hər bir ərizəçiyə tutula biləcək hər hansı vergi də daxil olmaqla, bu başlıq üzrə 1500 Avro məbləğ verilməsinə qərar vermişdir.

B. Xərclər və məsrəflər

52. Ərizəçilər yerli məhkəmələr və Məhkəmədə icraat zamanı yaranan hüquqi xərclər üçün 9600 Avro təşkil edir. Onlar, eyni zamanda, daxili icraat zamanı yaranan məhkəmə xərcləri və poçt məsrəfləri üçün 27.27 Avro iddia etmişlər. Məsrəflər üzrə iddianı dəstəkləmək üçün ərizəçilər iki qəbz təqdim etmişlər.

53. Hökumət təsdiq etmişdir ki, ərizəçilər öz nümayəndələrinin işinə görə faktiki olaraq ödədikləri və ya qanuni şəkildə ödəməli olduqları hər hansı haqq barədə sənəd təqdim etməmişlər və bu da nümayəndələrin ödənişsiz işlədiklərini təsdiq edir. Bundan əlavə, məhkəmə haqları ilə bağlı qəbzlər tamamilə fərqli şəxsin adınadır və ərizəçilər heç bir halda həmin şəxsin işə cəlb olunmasını əsaslandırmamışlar.

54. Hazırki işdə Məhkəmə müşahidə edir ki, ərizəçilər nümayəndələrinə ödəməli olduqları haqqı ödədiklərini və ya belə qanuni öhdəliyi olduqlarını göstərən sənəd təqdim etməmişlər. Buna görə də, Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçilər tərəfindən iddia edilən xərclərin faktiki olaraq onlar tərəfindən edildiyini qəbul etmək üçün heç bir əsas yoxdur (bax, *Merabişvili Gürcüstana qarşı* [GC], no.72508/13, §372, 28 noyabr 2017-ci il, və

Cəfərov və digərləri Azərbaycana qarşı, no. 27309/14, §§103-106, 26 iyul 2019-cu il). Nəticədə, iddianın bu qismi rədd edilməlidir.

55.İddianın məsrəflərlə bağlı hissəsinə gəldikdə isə Məhkəmə müşahidə edir ki, iddianı dəstəkləmək üçün təqdim olunan qəbzlər ərizəçilərdən fərqli bir şəxsin adınadır və ərizəçilər sözügedən şəxsin hazırki işə hansısa yolla cəlb olunduğunu sübut edən hər hansı dəlil təqdim edə bilməmişdir. Nəticədə, iddianın bu qismi rədd edilməlidir.

C. İcranın gecikdirilməsinə görə faiz

56.Məhkəmə məqsədəuyğun hesab edir ki, icranın gecikdirilməsinə görə faiz Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə əsaslanmalıdır və onun üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır.

BU SƏBƏBLƏRDƏN, MƏHKƏMƏ, YEKDİLLİKLƏ:

1. *Bəyan edir ki*, müraciət qəbul olunandır;
2. *Qərara alır ki*, Konvensiyanın 9-cu maddəsi pozulmuşdur;
3. *Qərara alır ki*, Konvensiyanın 7 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsi pozulmuşdur;
4. *Qərara alır ki*,
 - (a) Cavabdeh Dövlət üç ay müddətində mənəvi ziyanla bağlı olaraq tutula biləcək hər hansı vergi də əlavə olunmaqla, hər bir ərizəçiyə 1500 Avro (bir min beş yüz Avro) ödəməlidir;
 - (b) Yuxarıda qeyd edilən üç aylıq müddət bitdikdən sonra öhdəlik icra edilənə qədər yuxarıda qeyd edilən ödənilməli məbləğlərin üzərinə Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə bərabər olan adi faiz məbləği əlavə olunmalı və onun da üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır;
5. Əvəzin ədalətli ödənilməsi haqqında ərizəçilərin şikayətlərinin qalanını *rədd edir*.

Qərar ingilis dilində tərtib edilmiş və Məhkəmə Reqlamentinin 77§§ 2 və 3-cü Qaydasına əsasən 05 noyabr 2020-ci ildə qərar barədə yazılı məlumat verilmişdir.

Anne-Marie Dougin

Martins Mits

Katibin müavini v.m.i.e.

Sədr